

LA CULTURA DE L'ESFORÇ VERSUS LA CULTURA DE LES FACILITATS⁽¹⁾

Eva Miró Martí

Llicenciada en Pedagogia Terapèutica per la UB
Psicopedagogia a l'IES Joaquina Pla Farreres

RESUMEN

Este artículo pretende ser una reflexión sobre el concepto de esfuerzo, un concepto que se está volviendo anticuado y obsoleto en nuestra cultura de las facilidades y el llamado bienestar. Una reflexión de las consecuencias que puede tener olvidar el valor educativo de este concepto y apuntar estrategias para trabajarlo en las aulas.

ABSTRACT

This article is meant to be a reflection on the notion of effort, which is getting more and more old-fashioned and obsolete in our nowadays culture of easily attainable things and well-being. A reflection on the consequences directly derived from the fact of neglecting this educational value in order to be able to design strategies to reinforce it in classroom.

“Els pares pateixen quan els fills s'esforcen i no aconsegueixen el que es proposen. Senten la temptació de resoldre'ls el problema, però aquest esforç que fan és precisament el que cal educar, perquè l'hauran de conrear tota la seva vida i sense ell no podran reeixir com a ciutadans.”

F. Torralba

“Aprengui anglès en 7 dies”, “Deixi de fumar sense esforç”, “Aprimi's mentre dorm”... Són temps de gimnàstica passiva i bicicleta estàtica...

Avui en dia tot és fàcil, ràpid i possible. O, almenys, això és el que ens volen vendre i així ho creuen els nostres nens i joves. Vivim en un món ple de facilitats, on l'esforç, la constància i la disciplina per aconseguir allò que un vol no tenen gaire sentit.

Si no t'entens amb la parella, no cal perdre el temps amb converses, et separen i ja està! Si necessites diners, no cal anar estalviant, anar “fent calaix” com feien les nostres àvies, demanes un préstec i ja està! i així amb tot, amb l'educació dels fills, amb les relacions amb els altres, amb la feina,...

Molts mestres i educadors del nostre país constaten, amb preocupació, el descrèdit de la cultura de l'esforç. Consideren que aquest valor ha quedat eclipsat darrere d'altre valors que, aparentment, són més necessaris per viure.

“ D'altra banda, tots observem com els mitjans audiovisuals, especialment la televisió, ha anat guanyant terreny a la lectura. És evident que requereix menys esforç i concentració mirar la televisió que llegir un llibre. Sovint en els nostres pobles i ciutats se'ns obren canals de participació ciutadana per poder ser més actius en la construcció de la societat que ens envolta, però... quantes vegades hem anat a reunions de barri, de districte... i ens hi hem trobat pràcticament sols? ¿No són gairebé sempre els mateixos, els qui participen activament a les diferents associacions?

Trobaríem massa exemples per continuar la llista, cadascú pot fer l'exercici d'afegir-hi aquells fets que cada dia observa anant pel carrer, al metro, a l'autobús, etc.

Trobo que tot allò que de veritat fa avançar una societat té molt a veure amb l'esforç personal i col·lectiu dels seus membres. Algunes són coses senzilles que requereixen petits esforços puntuals: llençar un paper a la paperera en lloc de fer-ho a terra, recollir els excrements dels animals domèstics en lloc de deixar-los al carrer, aparcar el cotxe correctament en lloc d'envair la vorera, etc.

D'altres, en canvi, són qüestions d'aquelles que anomenem bàsiques per al progrés d'un poble: el grau de formació, que és sempre un esforç individual i també social; la qualitat de la producció tant de béns com de serveis; la bona convivència fruit de l'esforç per mantenir unes bones relacions personals...

És comprensible, però, que l'esforç no tingui bona premsa en una societat benestant com la del nostre, potser mal anomenat, primer món. Perquè de fet, l'esforç per l'esforç, no té massa sentit.” (2)

LES CONSEQÜÈNCIES DE DEIXAR DE BANDA EL VALOR DE L'ESFORÇ...

Però, el deixar de banda, aquest valor i altres que hi estan relacionats com: l'esperit de superació i no l'aplicació de la llei del mínim esforç, el tenir cura de les coses i no la idea consumista de "l'usar i llençar",... està tenint les seves conseqüències.

Els nostres infants i adolescents tendeixen sovint a ser **poc pacients** en l'obtenció de resultats de les seves accions. Es **cansen aviat** i volen resultats plaents que siguin ràpids i sense esforç. L'acomodació inevitable de la societat del consum i del benestar ens han fet a tots plegats relativament laxes i qualsevol esforç i certament fa mandra.

La societat de consum proporciona satisfacció immediata sota la llei del mínim esforç a partir de l'oferta de béns de consum progressivament més sofisticats i innecessaris.

Aquest clima cultural tendeix a retardar la maduració intel·lectual i emocional dels nens pel que fa a la capacitat d'espera. Molts educadors es lamenten de la "**immediatesa**" dels infants i adolescents: els costa massa escoltar, els costa massa llegir, els costa massa acabar allò que comencen.

Per contra, tendeixen a interrompre, a distreure's... a dispersar-se entre un munt d'estímul efímers i contradictoris. Mai com fins ara als centres educatius hi havia hagut tants nens i adolescents diagnosticats amb trastorn per dèficit d'atenció amb o sense hiperactivitat.

S'ha instaurat la falsa idea que les fites es poden assolir sense esforç; que es poden aprendre nous conceptes i noves llengües sense haver de patir o que és possible mantenir una amistat en el temps sense fer cap esforç.

S'evita que el nen o el jove hagi d'esforçar-se en excés, fa por que "es trenqui", que s'angoixi, que en surti malparat; se li posa un paracaigudes abans de llançar-se i mai no fa el salt. Per manca de temps, molt sovint, els pares tendeixen a resoldre aquells fets quotidians que representen un esforç pels seus fills, com per exemple, cordar-se les sabates, aprendre a vestir-se sol, fer un treball,...

I, amb aquestes accions no només priven al nen d'uns aprenentatges sinó que no li possibiliten que aprengui per assaig i error, que s'equivoqui i que s'esforci en arreglar-ho, en millorar-ho.

Aquest equivocar-se el permet enfrontar-se a la frustració, el fa conscient de les seves limitacions i de pensar estratègies per superar-se. Sense frustració, sense un mínim de fracàs no hi ha possibilitat d'avançar, de madurar.

QUINA ÉS LA IDEA D'ESFORÇ QUÈ VAL LA PENA TRANSMETRE?

Cal estimular el valor de la constància, de la meticulositat, de la satisfacció que s'obté a partir de la superació personal i de la feina ben feta. Cal prioritzar l'aprenentatge del valor de l'esforç.

No fa massa temps, de l'esforç se'n deia *sacrifici* i encara avui s'afirma que l'única manera d'assolir uns bons resultats és sacrificant-se molt.

El sacrifici, que era un valor d'arrel religiosa, expressava necessitat de contenir determinats desigs per concentrar totes les capacitats en una acció i, d'aquesta manera, assolir els màxims resultats. El sacrifici era contrari a la dispersió, exigia una certa dosi d'autocontenció, i sobretot, domini de si mateix, aquesta virtut estoica tan esborrada del mapa educatiu actual i tan necessària per viure en societat.

Malgrat que no n'hi ha prou amb l'esforç, sense esforç no es pot reeixir en res. És el resultat final el que dóna sentit a l'esforç. L'esforç no és un fi en si mateix, sinó un mitjà necessari per assolir determinats objectius, però mai s'ha de presentar com l'objectiu d'arribada.

Cal transmetre la idea que tan sols és possible assolir un determinat fi, de l'ordre que sigui, mitjançant l'esforç, i que tan sols aquells que realment insisteixen i són constants en el temps, que conreen una virtut que s'anomenava *tenacitat*, poden assolir els seus objectius.

Aquesta tesi no tan sols val per a la vida intel·lectual, sinó per a la vida social, professional i emocional. Tan sols qui s'esforça a desenvolupar unes determinades habilitats mentals, socials, emocionals o professionals, pot, finalment, aconseguir expressar-les en la seva vida.

Cal potenciar el sentit de l'esforç des de la base, des d'abans ja d'anar a l'escola, cal posar als nostres nens i nenes davant de reptes nous, perquè hagin de trobar solucions per ells mateixos.

Només es pot potenciar realment l'autonomia del nen si se'l posa davant de situacions que desconeix i que el forcen a pensar i a espavilar-se per si mateix.

De vegades, però, ni tan sols amb esforç s'aconsegueixen les fites que anhelem, perquè ens manquen capacitats naturals per poder desenvolupar determinades habilitats. Partim de la idea de creure que tots tenim facultats per fer de tot i que, a més a més, ho arribarem a fer sense esforç. I, no obstant això, no hi ha cap personatge rellevant en el món de l'art, de la cultura, de l'esport,... que hagi assolit les cotes d'excel·lència que té en el seu respectiu àmbit, sense una immensa dosi de tenacitat i de constància en el treball.

Les capacitats ens vénen donades i cal que les acceptem i les desenvolupem en el màxim grau, però l'esforç és el que ens permet estirar el màxim el potencial humà que tots portem a dins.

ELS BENEFICIS DE L'ESFORÇ...

Posar als nens en la tessitura d'esforçar-se per resoldre una qüestió implica posar-los davant el repte d'enfrontar-se a un problema, dissenyar una solució, aplicar-la i avaluar-la.

Implica descobrir capacitats pròpies, experimentant el plaer per la feina ben feta i la sensació de recompensa per l'esforç dut a terme. Alhora, permet posar a prova l'esperit de superació. Aquests descobriments permeten que el nen o el jove es conegui a si mateix i construeixi una autoestima positiva i equilibrada.

Quan un nen o nena aconsegueix quelcom amb esforç ho valora més, pren consciència del que ha suposat arribar a fer-ho o a tenir-ho.

Hi ha esforços absolutament barrejats amb el plaer, com per exemple, l'esforç de cantar bé una cançó i el plaer d'adonar-se que s'està aconseguint. Aquest tipus d'esforç amb gratificació molt immediata són viscuts positivament gairebé sempre.

I també hi ha esforços poc gratificants a curt termini, però absolutament necessaris per a la convivència (com per exemple, rentar els plats en una casa). Aquests esforços, però, poden ser viscuts positivament si es troba el sentit i la justificació, i, fins i tot, poden ser una ocasió de retrobar el plaer amagat en els actes quotidians més senzills.

En definitiva la cultura de l'esforç, de la feina ben feta, de la constància té molt més beneficis, a mitjà i llarg termini, a nivell educatiu, que no pas la cultura de les "facilitats", d'allò immediat i dels resultats ràpids.

Aquesta última només genera nens i joves capriciosos, consumistes, dispersos, i desmotivats que, si no ens hi posem tots plegats, amb l'exemple i el treball constant, seran adults capriciosos, consumistes,...

COM ESTIMULAR L'ESFORÇ AMB ACTIVITATS EDUCATIVES CONCRETES

Aquest conjunt d'estratègies no pretén ser un "receptari", i també cal ser conscients que no es descobreix res de nou. Són només un recull d'idees, extretes de la mateixa pràctica, que poden servir per concretar aquest treball educatiu en i per l'esforç.

- **Treballar el concepte de l'esforç.** Tractar obertament en algun moment a les classes, per exemple a la tutoria, el concepte d'esforç. Què és? Per a què es necessari? Quins altres conceptes hi estan relacionats (motivació, il·lusió, autoestima,...)?...

Moltes vegades amb el dia a dia, oblidem de parlar clarament dels conceptes que repetim als nostres alumnes. Val la pena dedicar algunes sessions a parlar d'aquest tema, a crear debat, a posar exemples,... Els alumnes són, potser, els primers que no reflexionen sobre aquest i altres aspectes.

Per fer una primera activitat, hi ha el poema de Rudyard Kipling, novel·lista i poeta britànic nascut a Bombai (Índia), premi Nobel de Literatura l'any 1907, que pot anar molt bé:

L'èxit comença amb la voluntat

Si penses que estàs vençut, ja ho estàs.
Si penses que no t'hi atreueixes, no ho faràs.

Si penses que t'agradaria guanyar,
però que no pots, no ho assoliràs.
Perquè al món trobaràs que l'èxit
comença amb la voluntat de l'home.

Tot es troba a l'estat mental.
Perquè moltes carreres s'han perdut
abans d'haver-se corregut,
i molts covards han fracassat,
abans d'haver començat el seu treball.

Pensa en gran i els teus fets creixeran.
Pensa en petit i enrere quedaràs.
Pensa que pots i podràs.
Tot es troba en l'estat mental.

Si penses que tens avantatge, ja en tens.
Has de pensar bé per aixecar-te.
Has d'estar segur de tu mateix,
abans d'intentar guanyar un premi.

La batalla de la vida no sempre la guanya
la persona més forta o més lleugera,
perquè, tard o d'hora, la persona que guanya,
és aquella que creu que pot fer-ho.

- **Implicar l'alumne/a en el seu procés**

d'aprenentatge, fer-lo conscient d'allò que ha après i allò que no. Alguns dels nostres alumnes, sobretot adolescents, viuen "vides paral·leles": allò que fan al centre educatiu i allò que fan fora. En el primer, van, fan el que els hi diuen i se'n van i en el segon, s'ho passen bé, saben què volen fer,... Mentre sigui així el terme esforç no hi té cabuda. No va amb ells o elles!

Cal explicar als nois i noies, als nens i nenes, què volem que aprenguin i perquè, després vindrà el com. Cal anar construint significats, continguts compartits.

- **Plantejar activitats inicials motivadores i que parteixin d'hipòtesis que s'han de comprovar.** Si partim de veritats "absolutes", de normes ja donades, de continguts ja descoberts, etc. la motivació de l'alumne i, per tant, la capacitat d'esforç serà mínima.

L'ésser humà s'esforça amb allò que o bé té necessitat o bé creu que val la pena d'esforçar-s'hi.

- **Proposar activitats que posin en marxa mecanismes de reflexió, d'argumentació i, fins i tot, de creativitat.** Les activitats més mecàniques, de recerca d'informació directa, teòriques,... malgrat tenir la seva utilitat en moments concrets del procés d'aprenentatge no possibiliten tant l'esforç com per exemple relacionar conceptes, extreure conclusions, argumentar opinions, proposar alternatives, etc.

A més aquest tipus d'activitats tenen un valor afegit: permeten

que l'alumne/a es senti més motivat, sempre i quan el nivell d'exigència sigui l'adequat. No es pot demanar el mateix nivell d'argumentació a un alumne de 1r d'ESO que a un de 4t.

- **Fer una avaluació inicial** que permeti conèixer dos aspectes de l'alumne/a: què sap i què no i el seu grau de motivació. Aquesta informació ens ha de servir per programar les diferents activitats i continguts. Per fer els ajustaments necessaris per tal de situar-les a la "vigostkiana": Zona de Desenvolupament Proper.

Aquest aspecte és clau per afavorir l'esforç de l'alumne/a: si allò que li oferim per aprendre està massa allunyat dels seus coneixements previs i de la seva experiència ho veurà massa complicat i "tirarà la tovallola". Si, al contrari, ho troba massa proper i ja hi ha continguts que sap, no s'esforçarà, aplicarà la "lleï del mínim esforç" i com dic a alguns dels meus alumnes: "viurà de renda!". Ells i elles saben perfectament de què els estic parlant...

- **Dur a terme una avaluació criterial.** Els criteris de referència bàsics en l'avaluació dels aprenentatges són els objectius pedagògics prèviament establerts. Ara bé, en aquest punt una qüestió que se'ns presenta és el nivell assolit o grau de domini dels objectius per poder considerar l'aprenentatge com un èxit o no. En aquests termes cal preguntar-nos quin és el referent per comparar els resultats de l'alumne i així emetre un judici de valor sobre ells.

En l'avaluació normativa el referent el constitueix un grup anomenat «grup de referència» o grup normatiu. Es valora el que l'estudiant coneix o sap fer segons el que el grup de subjectes amb el qual se'l compara coneix o sap fer. De tal manera que un mateix nivell de coneixement pot tenir diferent valoració en funció del nivell del grup amb què es compara.

Així l'avaluació de l'alumne/a no depèn tant del seu esforç, de les seves capacitats personals, de les seves habilitats, ... sinó del grup amb el qual es pren com a "norma".

L'avaluació normativa és útil quan l'objectiu de l'avaluació és la classificació i selecció dels estudiants, però si el que es pretén és conèixer si els nivells establerts s'han aconseguit o no, que l'alumnat tingui consciència d'aquells que domina o no i que identifiqui quins aspectes concrets haurien de treballar més, que el professor o professors sàpiga si han estat adequades les estratègies d'ensenyament utilitzades, no hi ha dubte que és necessari fer una avaluació criterial.

L'avaluació criterial té en compte el punt de partida de l'alumne/a, el seu procés d'aprenentatge i els objectius que s'han establert en funció d'aquests dos. Permet una valoració més real de l'esforç o no que s'està realitzant.

- **Modificar la correcció de les activitats** per tal que aquesta no sigui el punt i final d'allò que l'alumne/a realitza. És a dir, quan es torna una activitat corregida, si volem treballar l'esforç i la responsabilitat seria convenient que:

- la nota quantitativa vagi acompanyada d'un comentari qualitatiu. Explicar a l'alumne/a on s'ha equivocat, quin

tipus d'errades ha comès, potenciar allò que està ben fet,...

- donar la possibilitat d'arreglar-ho en un període de temps pactat amb l'alumne/a. Cal concretar què s'hauria de millorar i com fer-ho.
- el noi i la noia participi de la correcció, se li pot indicar on hi ha les errades i que l'alumne busqui la manera d'arreglar-les (amb un diccionari, els apunts, etc., per exemple). Aquesta activitat és molt útil en les correccions de redaccions, dictats,...

- **Valorar positivament un esforç realitzat per part de l'alumne concret i observable.** Una conducta quan es veu reforçada tendeix a repetir-se i a convertir-se en un hàbit. Quan es valora positivament i explícitament l'esforç, aquest tendeix a establir-se com a base del procés d'aprenentatge.

És evident que aquest tipus d'estratègies requereixen invertir temps i treball. Però també és una evidència que cada dia més és constata que el millor educador és l'exemple i la coherència.

Si volem parlar de l'esforç a un noi o noia hem de ser conscients que cal ser exemples amb el nostre quefer diari, precisament, d'aquest valor. Potser val més la pena anar més a poc a poc, valorar tant el procés com el resultat, i dedicar els nostres esforços per què el dia de demà els nostres alumnes, els nostres fills i filles siguin adults treballadors, compromesos i responsables. I, precisament aquests tres qualificatius sense esforç són impensables.

Notes:

(1) Algunes de les idees d'aquest article són extretes d'un escrit de Francesc Torralba Roselló, Filòsof i professor de la facultat de psicologia, ciències de l'educació i de l'esport Blanquerna. Universitat Ramon Llull

(2) Paràgraf d'un escrit de Francesc Brunés extret de <http://www.ciutatnova.org/>

Referències bibliogràfiques

- BORDAS, I. (2000). Evaluando el cambio formativo. En busca de la calidad y mejora. Ponencia. XII Congreso Nacional y I Iberoamericano de Pedagogía. Madrid: SEP.
- BORDAS, I.; BARRIOS, O. (2000). «Sistema de evaluación de los aprendizajes». A TORRE, S.; BARRIOS, O. (2000). Estrategias didácticas innovadoras. Barcelona: Octaedro, p. 289-294.
- BORDAS, I.; CABRERA, F. (2001). «Estrategias de evaluación de los aprendizajes centradas en el proceso». Revista Española de Pedagogía, 218 (en premsa).
- MATEO, J. (2000). La evaluación educativa. Su práctica y otras metáforas. Barcelona: ICE.
- NOVAK, D.A.; GOWIN, D.B. (1988). Aprendiendo a aprender. Barcelona: Martínez Roca.